

Kohtuasi C-43/22

Eelotsusetaotluse kokkuvõte vastavalt Euroopa Kohtu kodukorra artikli 98 lõikele 1

Saabumise kuupäev:

18. jaanuar 2022

Eelotsusetaotluse esitanud kohus:

Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus)

Eelotsusetaotluse kuupäev:

22. detsember 2021

Hageja:

Prokurator Generalny (peaprokurör)

Muud menetlusosalised:

D.J., D[X]. J., Ł.J., S.J.

Wojewódzkie Pogotowie Ratunkowe w K. (K vojevoodkonna kiirabiteenistus)

Põhikohtuasja ese liikmesriigi kohtus

Erakorraline kaebus kohtuotsuse peale, millega mõisteti välja hüvitis lähedase surmaga tekitatud kahju eest

Eelotsusetaotluse ese ja õiguslik alus

Küsimus, kas liidu õigusega on kooskõlas kohtuniku delegeerimine kõrgema astme tsiviilkohtusse määratud ajaks või määramata ajaks, avalikustamata kriteeriumide alusel, võimalusega delegeeritud kohtunik igal ajal ja ilma põhjuseeta ametist vabastada.

ELTL artikkel 267

Eelotsuse küsimused

1. Kas ELL artikli 19 lõike 1 teist lõiku ja artikli 5 lõikeid 1–3 koostoimes põhiõiguste harta artikliga 47 ja artikli 51 lõikega 1 tuleb tõlgendada nii, et nendega on vastuolus liikmesriigi õigusnormid, mille kohaselt võib liikmesriigi justiitsminister avalikustamata kriteeriumite alusel ühest küljest delegeerida kohtuniku kõrgema astme tsiviilkohtusse, mis on pädev lahendama liidu õigusega hõlmatud kohtuasju, määratud või määramata ajaks, teisest küljest aga saab mis tahes hetkel kohtuniku sellest ametist vabastada otsuse alusel, mis ei sisalda põhjendust?

2. Kui vastus esimesele küsimusele on jaatav, siis kas ELL artikli 19 lõike 1 teist lõiku ja artikli 5 lõikeid 1–3 koostoimes põhiõiguste harta artikliga 47 ja artikli 51 lõikega 1 tuleb tõlgendada nii, et liikmesriigi kohus, mis vaatab läbi sellise kohtu otsuse peale esitatud kaebust, mille koosseisu kuulub esimeses küsimuses kirjeldatud viisil delegeeritud kohtunik, on kohustatud omal algatusel uurima, kas selline kohus on sõltumatu ja erapooletu kohus, ka juhul, kui lahendatav kohtuasi ei ole hõlmatud Euroopa Liidu õigusega?

3. Kui vastus teisele küsimusele on jaatav, siis kas ELL artikli 19 lõike 1 teist lõiku ja artikli 5 lõikeid 1–3 koostoimes põhiõiguste harta artikliga 47 ja artikli 51 lõikega 1 tuleb tõlgendada nii, et need sätted panevad liikmesriigi kohtule kohustuse tühistada jõustunud kohtuotsus iga kord, kui leitakse, et asja läbivaatamisel osales selline delegeeritud kohtunik ning kohus ei olnud tema osaluse tõttu sõltumatu ja erapooletu, kasutades jõustunud kohtuotsuste tühistamiseks mõeldud õiguskaitsevahendit, nagu erakorraline kaebus, ja kas sellise rikkumise tagajärjed kuuluvad liikmesriigi menetlusautonoomia alla?

Viidatud liidu õigusnormid

ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik ja ELL artikli 5 lõiked 1–3

Põhiõiguste harta artikkel 47 ja artikli 51 lõige 1

Viidatud liikmesriigi õigusnormid

Poola Vabariigi põhiseadus (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej), artikkel 45, artikli 178 lõige 1, artikkel 179

Üldkohtute korralduse seadus (Ustawa – Prawo o ustroju sądów powszechnych), artikkel 77

Tsiviilkohtumenetluse seadustik (Kodeks postępowania cywilnego), artikkel 1, artikli 379 punkt 4, artikli 386 § 2, artikkel 398¹³, artikkel 398¹⁵, artikkel 398²¹

Kõrgeima kohtu seadus (Ustawa o Sądzie Najwyższym), artikli 1 punkti 1 alapunkt b, artikli 26 lõige 1, artikli 89 lõige 1, artikli 91 lõige 1, artikli 95 punkt 1

Kohtuasja asjaolude ja menetluse lühikokkuvõte

- 1 Sąd Apelacyjny (apellatsioonikohus) jättis oma 18. oktoobri 2017. aasta otsusega rahuldamata mõlema poole kaebused Sąd Okręgowy (regionaalne kohus) 9. märtsi 2016. aasta otsuse peale, millega mõisteti kostjaks olevalt K vojevoodkonna kiirabiteenistusest hagejate D.J., D[X]. J., Ł.J. ja S.J. kasuks välja 100 000 zlotti igähele koos seadusjärgse viivisega alates 7. augustist 2013 kuni tasumise päevani lähedase I.J. surmaga tekitatud kahju hüvitamiseks tulenevalt tsiviilseadustiku (Kodeks cywilny) artikli 446 lõikest 4 koostoimes tsiviilseadustiku artiklitega 23 ja 24.
- 2 Selle otsuse teinud kohtu koosseisu kuulusid J.K. ja J.N. – appellatsioonkohtu kohtunikud, kes täitsid kohtuniku kohustusi Sąd Apelacyjny (apellatsioonikohus), ja A.P. – regionaalse kohtu kohtunik, kes oli alates 1. novembrist 2016 määramata ajaks delegeeritud täitma Sąd Apelacyjny (apellatsioonikohus) kohtuniku kohustusi.
- 3 Erakorralise kaebuse Sąd Apelacyjny (apellatsioonikohus) otsuse peale esitas kõrgeima kohtu seaduse artikli 89 lõike 1 alusel koostoimes artikli 115 lõigetega 1 ja 1a Prokurator Generalny (peaprokurör), viidates vajadusele tagada vastavus sotsiaalse õigluse põhimõtteid rakendava demokraatliku õigusriigi põhimõttele, ja vaidlustades kõnealuse otsuse tervikuna.
- 4 Prokurator Generalny (peaprokurör) leidis, et vaidlustatud otsus rikkus inimese ja kodaniku põhimõtteid, vabadusi ja õigusi, mis on määratletud Poola Vabariigi põhiseaduses, esiteks sellega, et hagejatele määrati asjakohaseks hüvitiseks 100 000 zlotti igähele, hoolimata sellest, et perekondlikud sidemed pereliikmete vahel katkesid I.J. surma tõttu, mis oli tingitud K kiirabiteenistuse töötaja toimepandud süüteost, väljamõistetud summad aga ei vasta hüvitise kompenseerivale iseloomule, teiseks aga sellega, et kohus ei võtnud arvesse hagejate õiguslikku ja faktilist olukorda, mis oli K kiirabiteenistuse töötaja toimepandud süüteo tagajärg, ja sellega, et ei kaalutud võimalust määrata neile hüvitis kogu taotletud summa ulatuses, st igähele 200 000 zlotti. Prokurator Generalny (peaprokurör) leidis ka, et tsiviilseadustiku asjakohaste sätete vale tõlgendamisega on jämedalt rikutud materiaalsoigust ning see rikkumine viis seisukohani, et asjakohane hüvitis hagejatele on 100 000 zlotti ja suurem summa oleks ülemäärane.
- 5 Vastuseks erakorralisele kaebusele palusid hagejad selle rahuldamist täies ulatuses ja kostjalt nende kasuks menetluskulude väljamõistmist. Kostja omakorda palus oma vastuses jätta kaebus ilmselgelt alusetuna rahuldamata ja mõista tema kasuks välja menetluskulud.

Eelotsusetaotluse põhjenduse lühikokkuvõte

- 6 Vajadus esitada Euroopa Kohtule taotluse resolutiivosas sõnastatud õigusküsimused tuleneb asjaolust, et vaidlustatud kohtuotsuse teinud kohtu

koosseisu kuulus kohtunik, kes oli määramata ajaks delegeeritud täitma kõrgema kohtu kohtuniku kohustusi üldkohtute korralduse seaduse artikli 77 lõike 1 punkti 1 alusel. See vajadus tekkis pärast seda, kui Euroopa Kohus tegi 16. novembril 2021 otsuse liidetud kohtuasjades Prokuratura Rejonowa w Mińsku Mazowieckim jt, C-748/19 kuni C-754/19, EU:C:2021:931, mille punktidele 72, 73, 81, 82, 83, 88, 90 ja resolutsioonile on viidatud eelotsusetaotluses.

- 7 Selles kontekstis tekib eelkõige kahtlus, kas kohtuasjas C-748/19 tehtud otsusest tulenevad järeldused, mis puudutavad kriminaalmenetlust, kehtivad ka selliste kohtunike olukorra puhul, kes on delegeeritud üldkohtute korralduse seaduse artikli 77 lõike 1 punkti 1 alusel ja lahendavad tsiviilasju.
- 8 Kuna kõnealune otsus põhines kriminaalasja lahendava eelotsusetaotluse esitanud kohtu eelotsuse küsimusel, siis ei saa kohaldada selle järeldusi otse tsiviilasju lahendavate delegeeritud kohtunike olukorrale, kasvõi asjaolu tõttu, et nende formuleerimise aluseks oli liikmesriigi õigusnormide vastavuse kontrollimine Euroopa Parlamendi ja nõukogu 9. märtsi 2016. aasta direktiivi (EL) 2016/343, millega tugevdatakse süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulikul arutelul, artikli 6 lõigetele 1 ja 2. Samas, peale kriminaal- ja tsiviilmenetluse ilmselgete erinevuste on see nii muu hulgas seetõttu, et tsiviilkohtumenetluses ei ole justiitsministril, kes on ühtlasi riigi peaprokurör, võimu ühe menetlusosalise üle (erinevalt kriminaalmenetlusest, kus ta teostab võimu prokuröri üle).
- 9 Ülaltoodu kontekstis tekib kahtlus, kas Euroopa Kohtu otsust kohtuasjas C-748/19 saab seostada sellise kohtuniku olukorraga, kes on delegeeritud täitma kohustusi kõrgema astme kohtus, mille pädevusse kuulub liidu õigusega hõlmatud tsiviilasjade lahendamine üldkohtute korralduse seaduse artikli 77 lõike 1 punktis 1 määratletud tingimustel, võttes arvesse, et see õigusnorm ei nõua delegeerimise kriteeriumide määratlemist ega nende avalikustamist. Sarnane küsimus tekib juhul, kui võtta arvesse asjaolu, et kohtuniku, kes on delegeeritud täitma kohustusi kõrgema astme kohtus, mille pädevusse kuulub liidu õigusega hõlmatud tsiviilasjade lahendamine üldkohtute korralduse seaduse artikli 77 lõike 4 kohaselt, saab, nagu ka liidu õigusega hõlmatud kriminaalasja lahendava delegeeritud kohtuniku, ette teatamata ametist vabastada justiitsministri otsuse alusel, mis ei pea sisaldama põhjendust.
- 10 Kui vastus esimesele küsimusele on jaatav, on vaja määratleda delegeerimist käsitlevate õigusnormide (ülaltoodud ulatuses) liidu õigusega vastuolus olevateks tunnistamise tagajärjed. Küsimus on eelkõige selles, kas liikmesriigi kohus, mis vaatab läbi sellise kohtu otsuse peale esitatud kaebust, mille koosseisu kuulub delegeeritud kohtunik, on kohustatud omal algatusel uurima, kas selline kohus on sõltumatu ja erapooletu kohus, ka juhul, kui lahendatav kohtuasi ei ole hõlmatud Euroopa Liidu õigusega.
- 11 Põhikohtuasjas vaidlustatud kohtuotsus tehti nimelt lähedase surmaga tekitatud kahju rahalise hüvitamise kohtuasjas, selliste nõuete esitamine ei ole aga

reguleeritud Euroopa Liidu õigusaktide tasandil. Siiski tuleb arvestada, et Euroopa Kohtu otsus C-748/19 tehti kohtuasjas, milles oli olemas direktiivi 2016/343 kohaldamisega seotud liidu õiguse element. Sel põhjusel ei saa Euroopa Kohtu otsusele Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) hinnangul otseselt tugineda selliste delegeeritud kohtunike olukorras, kes osalevad mitte ainult teistsuguse iseloomuga menetlustes (st tsiviilkohtumenetluses), vaid ka kohtuasjades, mis ei ole hõlmatud Euroopa Liidu seadusandlikus korras kehtestatud normidega.

- 12 Kui Euroopa Kohus leiab esimesele küsimusele vastates, et ka kohtunikud, kes on delegeeritud üldkohtute korra seaduse artikli 77 lõike 1 punkti 1 kohaselt ja lahendavad tsiviilasju, ei ole hõlmatud sõltumatuse ja erapooletuse tagatisega, tekib küsimus, millised tagajärjed kaasneks juhul, kui liidu õigusega mittehõlmatud tsiviilasjas tehtud kohtuotsus edasi kaevatakse. Sellisel juhul tekitab põhjendatud kahtlusi eelkõige küsimus, kas liikmesriigi kohtule, mis vaatab läbi sellise kohtu otsuse peale esitatud kaebust, mille koosseisu kuulub delegeeritud kohtunik, saab panna kohustust omal algatusel uurida, kas selline kohus on sõltumatu ja erapooletu kohus. Liikmesriikide menetlusautonoomia põhimõte võib viia järeldusele, et just liikmesriigi õigus peaks määrama kindlaks, kas ja mil määral kuulub see küsimus uurimisele apellatsioonikohtus, sealhulgas kas menetlusosalise vastuväide on kõnealusel juhul vajalik.
- 13 Peale selle, kui vastus nii sõnastatud teisele küsimusele on jaatav, tekib kahtlus, kas on võimalik tühistada kohtuotsus, mille tegemises osales üldkohtute korra seaduse artikli 77 lõike 1 punkti 1 kohaselt delegeeritud kohtunik, sellise õiguskaitsevahendi abil nagu erakorraline kaebus. Selles kontekstis muutub eriti aktuaalseks küsimus, kas on võimalik panna sellist õiguskaitsevahendit läbivaatavale kohtule kohustus tühistada jõustunud kohtuotsus iga kord, kui leitakse, et asja läbivaatamisel osales selline delegeeritud kohtunik ning Euroopa Kohtu hinnangul ei olnud kohus tema osaluse tõttu sõltumatu ja erapooletu.
- 14 Erakorraline kaebus on oma olemuselt erandlik institutsioon, mille ülesehituslikuks eelduseks on selle tingimuste määratlemine sellisel viisil, et see institutsioon aitaks kõrvaldada käibelt kohtulahendid, millel on fundamentaalseid puudujääke sotsiaalse õigluse põhimõtteid rakendava demokraatliku õigusriigi põhimõtte kontekstis. Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) poolt erakorralise kaebuse tulemusel tehtava konkreetse põhiseaduslikkuse järelevalve roll ei ole kõrvaldada käibelt kõik puudulikud kohtuotsused, vaid ainult need, mis ohustavad sotsiaalse õigluse põhimõtteid rakendava demokraatliku õigusriigi ühiskondliku lepingu aluseid ning on seetõttu seotud üksikisiku ja avaliku võimu vaheliste suhete konkreetse vormiga või volitatud isiku väärrikusega. Neid aluseid ohustavad tuvastatud rikkumised peavad olema nii tõsised, et nad sekkuvad *res iudicata* pädevusse. Erakorralise kaebuse institutsioon, võimaldades selle õiguspärasuse korral jõustunud kohtuotsuse tühistamist, kujutab endast põhiseadusest tuleneva jõustunud kohtuotsuste stabiilsuse põhimõtte erandit. Sel põhjusel ei õigusta kohtuotsuse tegemine jämedalt seadust rikkuval viisil selle tühistamist demokraatliku õigusriigi põhimõtte järgimise tagamiseks, sest võib juhtuda, et konkreetsetes faktilises olukorras tuleks eelistada põhiseadusest tulenevat

õiguskindluse väärtust, mille olemuslikuks elemendiks on seadusjõu (*res iudicata*) kaitse, et kaitsta kohtulahendite ja nendega kujundatavate õigussuhete stabiilsust ja kehtivust.

- 15 See jõustunud kohtuotsuste stabiilsuse põhimõte on oluline väärtus ka Euroopa Liidu õiguskorras. Leitakse, et seadusjõu olulisuse, õiguse ja õigussuhete stabiilsuse ning õige õigusemõistmise tõttu on oluline, et kohtulahendid, mis on jõustunud pärast olemasolevate õiguskaitsevahendite ammendumist või pärast nende vahendite rakendamise tähtaegade lõppemist, oleks vaidlustamatud. Liidu õigus ei pane seega liikmesriigi kohtule kohustust jätta kohaldamata sellised riigisisised menetlusnormid, mis annavad kõnealusele kohtuotsusele õigusjõu, isegi kui see aitaks heastada sellest otsusest tulenevat liidu õiguse rikkumist (Euroopa Kohtu 1. juuni 1999. aasta otsus *Eco Swiss*, C-126/97, EU:C:1999:269, punktid 46, 47; 16. märtsi 2006. aasta otsus *Kapferer*, C-234/04, EU:C:2006:178, punktid 20, 21, 24).
- 16 Samas kehtib liidu õiguses tõhususe põhimõte (*effet utile*), mis nõuab selle õiguse täielikku kohaldamist kõigis liikmesriikides ja tagab isikutele sellest õigusest tulenevate õiguste kohtuliku kaitse. Seda põhimõtet silmas pidades tuleks liidu õigust kohaldada *ex officio*, ilma et oleks vaja sellele viidata poole sõnastatud väidetes.
- 17 Tõhususe põhimõtte iselaadne täiendus on liikmesriikide menetlusautonoomia kontseptsioon. Selle doktriini kohaselt, mis on traditsiooniliselt sõnastatud Euroopa Kohtu 16. detsembri 1976. aasta otsuses *Rewe-Zentralfinanz* ja *Rewe-Zentral*, 33/76, EU:C:1976:188, ning *Comet*, 45/76, EU:C:1976:191, asutakse seisukohale, et liidu õigusnormide puudumisel on riigisisese õiguskorra küsimus nimetada kaebuste lahendamiseks pädevad kohtud ja määrata kindlaks kaebuste menetlemise tingimused, mille eesmärk on tagada liikmesriikide kodanike vahetult liidu õigusest tulenevate õiguste kaitse.
- 18 Ülaltoodu kontekstis tekib kahtlus, kas erakorralise kaebuse esitamine liidu õigusega mittehõlmatud tsiviilasjas tehtud jõustunud kohtuotsuse peale, mille tegemises osales kohtunik, kes on delegeeritud kõrgema astme kohtu kohtuniku kohustusi täitma üldkohtute korra seaduse artikli 77 lõike 1 punkti 1 kohaselt, peaks – juhul kui Euroopa Kohus teeb sarnaselt kohtuotsusega kohtuasjas C-748/19 kindlaks, et sellise kohtuniku suhtes ei kehti sõltumatuse ja erapooletuse tagatised – viima vajaduseni see kohtuotsus tühistada. Sellisel juhul tuleb kõigepealt kindlaks teha, kas liikmesriigi kohus, mis vaatab läbi sellist õiguskaitsevahendit nagu erakorraline kaebus, peab *ex officio* ja igas olukorras tunnistama kehtetuks sellise kohtu jõustunud kohtuotsuse, mille koosseisu kuulus kirjeldatud viisil delegeeritud kohtunik, või on sellisel juhul võimalik kindlaks määrata sellise rikkumise tagajärjed liikmesriigi õiguse alusel, ülalmainitud liikmesriigi menetlusautonoomia raames.